

UDK 82Ferić, Đ.
27-722.52Vrhovac, M.
821.163.42-1=124(497.5Dubrovnik)"17/18"
(044)
<https://doi.org/10.53745/ccp.49.96.2>
Prethodno priopćenje
Primljeno: 3. siječnja 2025.
Prihvaćeno za objavljivanje: 11. srpnja 2025.

RUKOPISNA KORESPONDENCIJA ĐURA FERIĆA S MAKSIMILIJANOM VRHOVCEM I NJEGOVA *PARAPHRASIS PSALMORUM POETICA* (1791.)

Petar UŠKOVIĆ CROATA
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d, 10 000 Zagreb
puskovic@fhs.hr

U Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu čuvaju se u rukopisu pisma dubrovačkoga latinskoga pjesnika Đura Ferića (1739. – 1820.) adresirana zagrebačkomu biskupu i meceni Maksimilijanu Vrhovcu (1752. – 1827.). Premda se Vrhovčevi odgovori Feriću nisu sačuvali, već se i temeljem Ferićevih pisama može dobro rekonstruirati meritum njihove korespondencije. Ona je nastala u kontekstu Ferićeve Pjesničke parafraze psalama (Paraphrasis psalorum poetica, Dubrovnik, 1791.), koju je posvetio spomenutomu zagrebačkomu biskupu. U radu se donosi latinska transkripcija Ferićevih pisama Vrhovcu, hrvatski prijevod posvete i predgovora Parafraze te povijesni kontekst nastanka djela Paraphrasis psalorum poetica uz književnu interpretaciju.

KLJUČNE RIJEČI: Đuro Ferić, Maksimilijan Vrhovac, Pjesnička parafraza psalama, Zagrebačka biskupija, dubrovačko latinsko pjesništvo 18. i 19. stoljeća

Uvod

O *Pjesničkoj parafrazi psalama (Paraphrasis psalorum poetica)* dubrovačkoga pjesnika Đura Ferića (1739. – 1820.) dosad je najviše pisao Željko Puratić,¹ no pored njega i drugi su povjesničari književnosti, koji su se dotaknuli Ferića i njegova opusa, primi-

¹ Željko Puratić (1931. – 1992.) najprije je 1976. objavio rad o Ferićevim parafrazama psalama i o prepjevu "Apophthegmata" E. Roterdamskog. Isti je 1982. objavio prvu opširnu i sveobuhvatnu (i do sada jedinu) studiju o Ferićevim djelima: PURATIĆ, *Đorđe Ferić*.

jetili da se on u književnosti javlja relativno kasno upravo s *Parafrazom psalama* kao prvim tiskanim djelom.² Iako je taj žanr potpuno u skladu s dubrovačkim neoklasiističkim preokupacijama, Ferićeva pisma Vrhovcu ostavljaju otvorenu mogućnost tumačenju da Ferićev prvijenac *Paraphrasis* nije imao očekivanu recepciju i utjecaj, iako su i nakon njega u Hrvatskoj objavljivane slične parafraze te biblijske knjige. Ferićevu su *Parafrazu*, kako se čini, umjetničkim dosegom nadmašila njegova druga pjesnička ostvarenja, poglavito epilij *Periegesis orae Racusanae* (Dubrovnik, 1803.), koji struka još uvijek smatra najuspješnijim Ferićevim djelom. Premda, kao i Psalmi, pripadaju didaktično-moralističkomu žanru, njegova je zbirka basni koje je napisao na temelju narodnih poslovice (*Fabulae ab Illyricis adagiis desumptae*, Dubrovnik, 1794.) bila uspješnija za pouku mladeži, a bila je i među omiljenim izdanjima narodnih prosvjetitelja.³ U tome smislu, čini se da odgovor na slabiju recepciju *Parafraze* treba tražiti u njezinoj strukturalnoj ali napose sadržajnoj neatraktivnosti u nadolazećoj dominantno kroatocentričnoj epohi. Puratić je u spomenutom radu notirao važnija obilježja Ferićeve *Parafraze*, eksplicirao je četrnaest latinskih metričkih shema kojima se Dubrovčanin u prepjevu uglavnom koristio i za svaku od njih donio nekoliko primjera iz Ferićeva izdanja. Spomenuo je i Ferićeve uzore za to djelo, dotaknuo se predgovora, ali izostavlja Ferićevu posvetu zagrebačkomu biskupu Maksimilijanu Vrhovcu (1752. – 1827.) i njihovu rukopisnu korespondenciju, koja mu sigurno nije ni bila dostupna niti se dosad o njoj pisalo.⁴ Posljednji je o Ferićevoj *Parafrazi psalama* pisao Vladimir Vratović⁵ *sub specie* Horacijeva utjecaja na njegovo pjesništvo. Premda taj utjecaj, prema Vratovićevu mišljenju, nije prevelik, on se ponajprije očituje u *Parafrazi psalama* koju je Ferić na poticaj latinskoga pjesnika Frana Staya (1722. – 1793.) dovršio u latinskim heksametrima.⁶ Puratić u svojem radu o Ferićevoj *Parafrazi* krivo donosi da je Ferić “na savjet istoga Staya preradio sve (psalme, op. a.) u razne pjesničke metre”⁷ jer Ferić u uvodu izrijekom navodi da je 1786. godine pisao u Rim Franinu bratu, također pjesniku, Benediktu Stayu (1714. – 1801.), koji mu govori da različitost argumenata u psalmima zahtijeva i različite metričke sheme (*ipsa argumentorum varietas metrorum postulat varietatem*) te ga potiče da *Parafrazu* preradi u Horacijevim metrima. Međutim, ostalo je pokušati ponuditi odgovor na ključno pitanje: Je li intencija Ferićeve *Parafraze psala-*

² FERİĆ, *Paraphrasis psalmodum poetica cui accedit altera in utriusque Testamenti Cantica*. Ferić dakle objavljuje djelo kao 52-godišnjak, što nije začudno uzmemo li u obzir činjenicu da se dotad poglavito bavio sakupljanjem i ocijenjivanjem starije dubrovačke književnosti. O toj njegovoj preokupaciji vidi: BRATIĆEVIĆ et al., *Literary Collectors as Litterary Scribes: The Case of Đuro Ferić (1739–1820)*, 129–147. Prije djela *Paraphrasis psalmodum poetica* Feriću su 1789. u zbirci *Collectio carminum Poetarum Rhacusinorum* objavljena dva epigrama u čast Thomasa Watkina za njegova boravka u Dubrovniku (*Ad clarissimum virum Thomam Watkinsonum Epigramma*, Dubrovnik 1789.). Vidi: MARTINOVIĆ, *Poezija Rajmunda Kunića u rukopisnom zborniku hrvatskih latinista iz knjižnice braće Stulli*, 68.

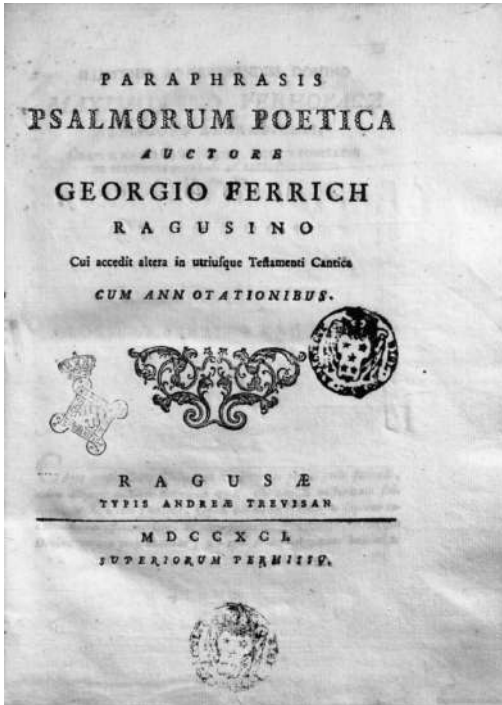
³ JEŽIĆ, *Hrvatska književnost*, 165. O recepciji Ferićevih basni među Ilircima vidi: GRUBOR, Ferić “Ilir iz Dubrovnika” u Gajevoj “Danici ilirskoj” g. 1836. i Ivan Mažuranić, 721–749.

⁴ U korespondenciju Đura Ferića i zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca u Nadbiskupskom arhivu Zagrebačke nadbiskupije uputio me je kolega dr. sc. Rudolf Barišić s Hrvatskoga instituta za povijest te mu ovom prigodom najsrdačnije zahvaljujem na posredovanoj transkripciji pisama i signaturama.

⁵ VRATOVIĆ, *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*.

⁶ PURATIĆ, *Paraphrasis psalmodum poetica*, 195. Vidi Ferićev predgovor čitatelju (*Praefatio ad lectorem*), Prilog 3.

⁷ *Isto*, 195.

Sl. 1. Naslovnica djela *Paraphrasis psalmodum poetica*

ma bila, kako ju iščitava Puratić, vježba jezične virtuoznosti,⁸ ili je ona potencijalno povezana s parafrazatorskim pozicijama koje je Krsto Stay (1719. – 1777.) eksplicirao u poslanici tiskanoj na prvim stranicama epa Benedikta Staya o Newtonovoj filozofiji.⁹ U tom kontekstu Feričevi parafrazirani psalmi na neki način anticipiraju estetičke uzuse iz Krstina *Razgovora o poučnom pjesništvu* (*De poesi didascalica dialogus*), koji je objavljen u Rimu nepunu godinu dana nakon Feričeve *Parafraze*. Feričeva *Paraphrasis* u potpunosti slijedi temeljni postulat uzvišenosti umjetnosti i u skladu je s tezom o didaskaličnom pjesništvu, koju predlaže Stay. I ne samo to. Ferić također već u predgovoru svojega djela tvrdi da je uzvišeno pjesništvo produkt božanskoga nadahnuća.

1. Korespondencija Đura Ferića i Maksimilijana Vrhovca (1791. – 1793.)

Prema pismima iz Nadbiskupskoga arhiva u Zagrebu¹⁰ evidentno je da je samoj posveti Vrhovcu neposredno prethodila korespondencija Ferića i zagrebačkoga biskupa, koja je

⁸ PURATIĆ, *Đorđe Ferić*, 73.

⁹ Krsto Stay (lat. *Christophorus Stay*), filozof i latinski pjesnik (Dubrovnik 1719. – Rim 1777.). Brat Benedikta Stayja. Prvo je filozofsko i književno obrazovanje primio u *Collegium Ragusinum* u rodnomu Dubrovniku, da bi ga kasnije napustio i književni rad nastavio u Rimu, gdje je, kako izvrsno primjećuje Zlatko Posavac, djelovao u Rimskom krugu hrvatskih neoklasicista zajedno s bratom Benediktom te Ruđerom Boškovićem (1711. – 1787.), Rajmundom Kunićem (1719. – 1794.) i Bernardom Džamanjićem (1735. – 1820.). POSAVAC, *Hrvatska estetika*, 88–90. Uputno je ovdje spomenuti Krstino pismo bratu Benediktu o njegovu filozofskom djelu o njutonizmu (*Ad Benedictum fratrem epistola*), predgovor njegovu epu o Descartesu (*Philosophiae recentioris versibus traditae libri sex*), nadgrobni govor povodom smrti mladića, njegova rođaka, književnika, Iva Aletina o kojem je dužnu pažnju posvetio kolega dr. sc. Relja Seferović. Vidi: SEFEROVIĆ, Kristofor Stay na odrom Ivana Natalija Aletina. 51–72. Ipak, najvažnijim se njegovim djelom smatra estetička rasprava *De poesi didascalica dialogus*, koja je objavljena 1792. kao adligat. Dijalog je dostupan u hrvatskom prijevodu u: BANIĆ PAJNIC et al, *Hrvatska filozofija 12.–19. stoljeća*, 350–395.

¹⁰ U arhivskom fondu *Epistolae ad Episcopos* (EAE) nalaze se samo četiri Feričeva pisma u autografu adresirana Vrhovcu pod signaturama: vol. 111, n. 150 (pismo od 1. svibnja 1791.); vol. 111, n. 173. (5. listopada 1791.); vol. 112, n. 19. (1. kolovoza 1792.); vol. 112, n. 140 (15. svibnja 1792.). Pokušali smo pronaći Vrhovčeva pisma Feriću ali u NAZ-u nije bilo uspjeha. Ona nisu ni u osobnom fondu biskupa Vrhovca, ni u fondu *Epistolae episcoporum Zagrebiensium scriptae ad diversos*, ni u *Epistolae diversorum ad diversos scriptae*. Skloni smo stoga zaključiti da nisu prepisana ili su omaškom smještena u neki drugi fond.

trajala do 1793. godine. U prvom pismu, koje je 1. svibnja 1791. uputio Vrhovcu, Ferić zahvaljuje svojem mecenu na prihvaćenu pokroviteljstvu nad *Parafrazom psalama* ovim riječima: “nije mi se moglo dogoditi ništa ugodnije, negoli to što si mi dopustio da svoju *Parafrazu psalama* smjestim pod tvoje pokroviteljstvo”¹¹. Činjenica da Ferić želi Vrhovca kao mecenu nimalo ne iznenađuje jer je upravo on “središnja osoba hrvatskoga crkvenoga i kulturnoga života na prijelazu 18. i 19. stoljeća”,¹² a neki ga smatraju i prvim književnim mecenom u Hrvatskoj.¹³ Ferić je u svojem pokrovitelju prepoznao vrsnoga kulturnoga radnika koji se, poput njega u Dubrovniku, u Zagrebu brinuo za “kulturu ilirskoga naroda i za književnost”¹⁴. Već ovdje valja istaknuti da se u njihovoj paralelnoj djelatnosti i književnomu radu može prepoznati uspostavljanje kontinuiteta hrvatske književne geografije kao pretpostavke nadolazećega hrvatskoga narodnoga preporoda. Na tomu tragu V. Deželić (1864. – 1941.) ističe da su zasluge Maksimilijana Vrhovca za preporod veće i nemjerljive s onim što je potaknuo Ljudevit Gaj.¹⁵ U prilog njegova kulturnoga rada dovoljno je spomenuti Okružnicu o sakupljanju narodnoga blaga od 26. lipnja 1813. godine u kojoj poziva svećenstvo svoje biskupije da skuplja narodne poslovice i pjesme, a upravo se Ferić u Dubrovniku isticao skupljanjem i parafraziranjem narodnih poslovice, folkloristike i narodnih običaja. “Da bi se mogao pripremiti za druga planirana svoja djela s područja etnologije i književnosti (eseji o narodnim običajima, poslovicama, pjesmama itd.), dao se poslije 1791. na učenje francuskoga jezika i književnosti”.¹⁶ Iz prvoga pisma smijemo pretpostaviti raniju korespondenciju jer se Ferić referira na raniju komunikaciju u kojoj Vrhovac očito od njega traži da požuri s tiskom: “to što mi naređuješ da požurim s tiskanjem, svim ću silama nastojati da knjiga dođe na javno svjetlo”¹⁷. Svrha *Parafraze psalama* nije, prema Feriću, težnja za ljudskom slavom niti stjecanje velikoga imena, nego duhovna obnova i da “svi budu zahvaćeni plamenom Božanske ljubavi”¹⁸.

Iz drugoga Ferićeva pisma datiranoga 7. listopada 1791. godine (*Nonis Octobris*) može se zaključiti da je *Paraphrasis* izišla iz tiska neposredno prije toga datuma jer je Ferić uz pismo poslao Vrhovcu njegov primjerak djela, a pritom se ispričava što je tisak bilo vrlo spor (*lente enim opus in lucem prodibat*)¹⁹ i moli mecenu da podrobno pročita njegovo djelo te ga upozori na eventualne pogreške i propuste u prepjevu.

U trećem pismu od 1. kolovoza 1792. godine Ferić moli Vrhovca da preporuči *Parafrazu* u svojoj pokrajini, tj. Zagrebačkoj biskupiji i pomogne da se ona bolje prodaje, pa čak i po umanjenoj cijeni (*dilato pretio*), a nije propustio spomenuti da *Parafrazu* traže Talijani i

¹¹ NAZ, *Epistulae ad Episcopos* vol. 111, n. 150. Latinski izvornik vidi ovdje Prilog I.

¹² KOLARIĆ, Maksimilijan Vrhovac, 427–445.

¹³ DEŽELIĆ, *Maksimilijan Vrhovac (1752. – 1827.)*, 115. Vrhovac je, osim s Ferićem, imao kontakte i s brojnim drugim Dubrovčanima poput Konstantina Barčića, Joakima Stullija, Mihe Vilenika itd. Vidi: KOLANOVIĆ, Djelatnost Maksimilijana Vrhovca na povezivanju hrvatskih zemalja (do 1809), 31–60.

¹⁴ KOLARIĆ, Maksimilijan Vrhovac, 437.

¹⁵ DEŽELIĆ, *Maksimilijan Vrhovac*, 215–217.

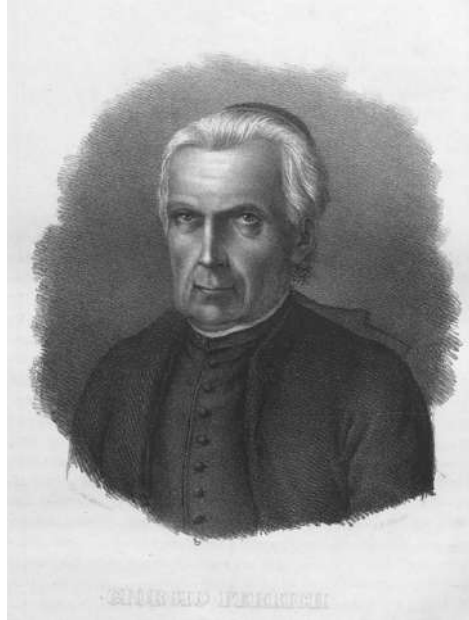
¹⁶ PURATIC, *Đorđe Ferić*, 7.

¹⁷ NAZ, *Epistulae ad Episcopos*, vol. 111, n. 150.

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ NAZ, *Epistulae ad Episcopos*, vol. 111, n. 173.

Dalmatinci, ali da usprkos tomu od nje nema nikakve materijalne koristi.²⁰ Na tragu interesa Talijana i Dalmatinaca koji Ferić evocira, Puratić je dobro zamijetio da je “Ferićeve *Parafraza psalama i kantika* bila naišla na vrlo dobar prijem u ondašnjim književnim krugovima”²¹. Da je ta Puratićeva tvrdnja točna, potvrđuju i neke talijanske antologije iz prve polovine 19. stoljeća koje Ferića kao parafrazatora pozicioniraju uz bok Rajmundu Kuniću i Bernardu Zamanji.²²

Sl. 2a i 2b Maksimilijan Vrhovac, Ferdinand Georg Waldmüller, 1813./1814. Hrvatski povijesni muzej Đuro Ferić, Galleria di Ragusei illustri, 1841., str. 200. Nacionalna i sveučilišna knjižnica sign. RIIG-4°-12

²⁰ “(...) tua in omnes istius Urbis et Provinciae Ordines auctoritate, rem meam promovere velis, quatenus aliqua Codicum portio presentibus nummis, vel dilato pretio vendi possit. Eos enim Itali et Dalmatę frequenter requirunt: sed, ut verum fatear, exiguo auctoris emolumento.” NAZ EAE vol. 112, n. 19. Vidi ovdje Prilog I.

²¹ PURATIĆ, *Dorđe Ferić*, 75.

²² “Ragusi andò distinta per amore agli studii classici e vanta dei poeti latini di alto merito, fra i quali i due grandi traduttori d’ Omero Raimondo Cunich e Bernardino Zamagna, e Giorgio Ferrich, e Bartolomeo Boskovich, e i fratelli Stay, ed Urbano Appendini”. PUPPATI, *Inni a Dio di tutti i tempi e delle principali nazioni antiche e moderne*, 174. Ferić se navodi i u djelu *Parafraze del salmo Coeli enarrant gloriam Dei e dei sette penitenziali*: “I più noti fra essi sono i due Mattei Loreto e Saverio, il padre Ruggilo, Giovanni Diodati, Pietro Rossi, il conte Gazola e d’l Marchese di Montrone i quali tutti il volsero in versi Italiani; non che Scozzese Bucanano, l’ Inglese Jenson, il Raguseo Giorgio Ferrich”. *Parafraze del salmo Coeli enarrant gloriam Dei e dei sette penitenziali*, 4. Tako se primjerice u antologiji *Bibliotheca Italiana* iz 1834. Ferićevoj parafrazi atribuiru “velika učenost i odličan ukus”: “Qui si diede pure un saggio della parafraze poetica dei Salmi che pubblico in lingua latin il signor Girogrio Ferrich reguseo, l’anno 1791.; parafraze di ottimo gusto e ottimamente condotta”. *Bibliotheca Italiana*, numero CCXXI-II., 57–58.

Gotovo isto moli Ferić Vrhovca i u četvrtom pismu od 15. svibnja 1793. godine u kojem tvrdi mu je ostalo još više od dvije stotine primjeraka (*plusquam bis centum exemplaria*) i moli zagrebačkoga biskupa da mu pomogne u njihovoj prodaji. Međutim, interes za taj Ferićev poduhvat, uzmemo li u obzir činjenicu da *Parafraza* nije imala liturgijsku namjenu, u Zagrebačkoj biskupiji nije bio velik jer je u toj dijecezi krajem 18. i početkom 19. stoljeća postojalo zanimanje za prevođenje čitave Biblije na hrvatski jezik, pri čemu je glavni pokretač i podupiratelj bio prosvjetitelj Maksimilijan Vrhovac, biskup Zagrebačke biskupije.²³ S druge strane, dvjesto neprodanih primjeraka također ostavlja mogućnost interpretaciji da je Ferić ostao bez očekivane recepcije na primarnom području distribucije (Dubrovnik i Dalmacija), pa se okrenuo biskupu Vrhovcu. U tom se geografskomu zaokretu očituje i ključna društveno-politička promjena. Naime, dok je u 17. i 18. stoljeću za Dalmaciju, Dubrovnik, ali i Bosnu, odnosno njezinu katoličku komponentu, prostor Italije bio glavnim izvorištem utjecaja, kako u kulturnom tako i u vjerskom pogledu, a jednako tako su ondje brojni književnici tiskali i distribuirali svoja djela, ta je uloga drastično narušena najprije prodorom antiklerikalnih ideja pod egidom prosvjetiteljstva, a zatim i prodorom francuske revolucionarne vojske. U tom kontekstu dolazi do okretanja dalmatinskih, dubrovačkih i bosanskih pregalaca prema Habsburškoj Monarhiji, koja na europskoj pozornici stječe snažan utjecaj, bitnim je čimbenikom u rješavanju *Istočnog pitanja*, a jednako tako, čak i usprkos jozefinističkim politikama, uživa ugled katoličke monarhije, odnosno braniteljice katoličkog pravovjerja.

2. Posveta Maksimilijanu Vrhovcu

Iz korespondencije Ferića i Vrhovca koja je prethodila izdanju *Parafraze* vidljivo je da je bilo posve legitimno da Ferić svoj prepjev posveti upravo Maksimilijanu Vrhovcu. U posveti koja je sročena u panegiričnom tonu, uobičajenom za obraćanje crkvenomu ugledniku, Ferić slijedi uobičajene žanrovske konvencije, spominjući kako je u potrazi za pokroviteljem (*patronum*) koji bi *Parafrazu* “vlašću podupro i dostojanstvom zaštitio”²⁴ i nimalo ne iznenađuje da se odlučio baš za toga zagrebačkog biskupa koji se isticao u teološkim, a poglavito u biblijskim znanostima. Dok najprije iznosi Vrhovčev *cursus honorum*, Ferić na prvom mjestu ističe njegov studij u Bologni²⁵ kao najzaslužniju etapu u njegovoj teološkoj profilaciji, a zatim ističe i njegovo imenovanje za rektora središnjega sjemeništa u Pešti.²⁶ Treba ovdje spomenuti da je Ferić sigurno bio dobro upoznat sa spomenutim Vrhovčevim radom na prijevodu Biblije na kajkavski jezik što je, bez sumnje, jedan od primarnih razloga zbog kojih je odlučio Psalme, kao biblijsku knjigu, posvetiti njemu jer

²³ JEMBRIH, “Vrhovčeva Biblija” – Je li joj se u trag ušlo, 89–101.

²⁴ Vidi ovdje Prilog 2.

²⁵ “Budući da u Rimu nije bio primljen, poslan je 1770. na Hrvatski kolegij u Bologni, gdje je slušao predavanja na tome istaknutom sveučilištu. Četverogodišnji studij u tome poznatom intelektualnom središtu dobro je došao Vrhovcu jer je za to vrijeme naučio talijanski i francuski jezik, upoznao kulturne tekovine tadašnje Italije i na kraju položio doktorat teologije”. PAVLIČEVIĆ, Biskup Vrhovac, 11–22.

²⁶ Budući da je zagrebačko sjemenište bilo ukinuto, postavljen je Vrhovac 1785. za rektora središnjega Sjemeništa u Pešti. Bila je to iznimna čast i povjerenje za mlada 34-godišnjeg Vrhovca, i k tomu Hrvata, da ga Josip II. imenuje voditeljem središnje ustanove za odgoj ugarskoga i hrvatskoga svećeničkoga podmlatka. PAVLIČEVIĆ, Biskup Vrhovac, 11–22.

je “vrlo vješt u teološkim naukama”²⁷ pa će njegovo umijeće i vještina znati objektivno valorizirati njegovu *Parafrazu*. Drugi je signifikantan podatak iz teksta posvete onaj u kojem Ferić hvali Vrhovca kao vrsnog latinista onoga vremena koji je, kako navodi “pobijedio sve koji su sada na glasu po uglađenom latinitetu i koji lako može prosuditi ako je nešto ispravno napisano prema normi pisaca zlatnoga doba”²⁸. Apostrofiranjem zlatnoga doba rimske književnosti Ferić želi skrenuti Vrhovčev fokus na versifikacijsku heterogenost *Parafraze* u kojoj je posegnuo za različitim horacijevskim metričkim shemama.²⁹

3. Struktura i sadržaj Ferićeve *Parafraze*

Nakon teksta posvete i predgovora čitatelju Ferić kreće s osnovnim tekstom – parafraziranjem psalama, što je i u formalnom pogledu vrlo umješno ostvareno. Naime, Ferić izvorni tekst parafraziranoga psalma uvijek donosi na vanjskoj margini, dok njegova parafraza zauzima središnji dio. Na početku je notirao argument svakoga psalma, a dulje je, kao što je slučaj s IX. psalmom, razdvojio u dva dijela. Prevladavalo je mišljenje da se Ferić koristio isključivo Horacijevim metričkim shemama, no Puratić primjećuje da je Ferić znao posegnuti i za strukturama crkvene himnodije.³⁰ Iz predgovora saznajemo da su prvotno svi psalmi bili strukturirani u latinskim heksametrima, no Ferić je redigirao rukopis i izmijenio shematsku strukturu većine psalama. Nakon intervencije psalmi su, osim u heksametrima, ispjevani u ranije spomenutim metričkim shemama.

Kao primjer Ferićeva parafraziranja navodimo psalam 9 i 10 (*Confitebor tibi Domine in toto corde meo; ut quid Domine recessisti longe*), čiji je prvi dio parafraziran u drugoj asklepijadskoj strofi koju čine tri asklepijadska stiha i glikonej, dok je drugi dio parafraziran u heksametrima. Ferić je dva stiha psalma parafrazira s četiri stiha, pa se na taj način *Parafraza* opsegom proširuje. Kako bi metrička shema funkcionirala, Ferić neke dijelove opširno parafrazira, pa tako primjerice zaziv *Confitebor tibi Domine in toto corde meo* postaje *Grates ex animo perpetuas agam Rex o sancte tibi coelitum*. Iako nastoji vjerno prenijeti sadržaj svakoga stiha, Ferić ga nerijetko proširuje i dodaje leksik. Primjerice, dvanaesti redak toga psalma glasi:

Psallite Domino, qui habitat in Sion;
annuntiate inter gentes studia eius.

²⁷ “O tomu naime govore sami svesci i svete knjige, većim dijelom već prevedene na jezik našega naroda za čiju si promičbu preuzeo brigu”, *Paraphrasis psalmodum poetica auctore Georgio Ferrich Ragusino cui accedit altera in utriusque Testamenti cantica cum annotationibus, Ragusae, 1791*. (Posveta Maksimilijanu Vrhovcu). Vidi ovdje hrvatski prijevod, Prilog 2.

²⁸ FERIĆ, Posveta Maksimilijanu Vrhovcu. Vidi hrvatski prijevod, Prilog 2.

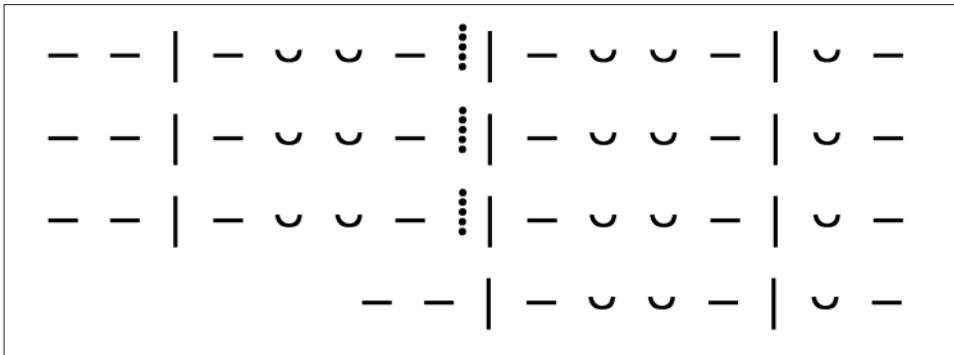
²⁹ Željko Puratić navodi ukupno 14 metara u Ferićevoj *Parafrazi*: heksametar, safička strofa, hendekasilab, daktilsko-jambska epoda, pentametar, elegijski distih, alkejska strofa, metri himnografa, trohejski dimetar, holijamb, jampski dimetar, strofe sastavljane od tri stiha. PURATIĆ, *Đorđe Ferić*, 75.

³⁰ *Isto*, 78. Puratić je ovdje pogrešno među psalme crkvenih himnografa ubrojio psalam 112 (111) *Felix qui superum patri* jer je Ferić taj psalam prepjevao u glikonejskoj strofi. Među psalme komponirane po primjeru himnografa možemo smjestiti 113 (112) *Pueri integelli lacteis* koji slijedi strukturu himna *Quem terra, pontus, aethera* himnografa Venancija Fortunata. BLUME et al., *Analecta hymnica*, 86–87.

Isti je u Ferićevu prepjevu proširen na sljedeći način:

*Regem ergo superum, cujus in arduo
rupis Sioniae templa nitent jugo
laudate Isacidae, factaque gentibus
cunctis inclyta pandite.*³¹

Može se na nekoliko mjesta primijetiti kako se Ferić koristi perifrazom kod primjerice *Dominio* (= *Regem ergo superum*), *Sion* (= *cujus in arduo rupis Sioniae templa nitent jugo*), ali pritom zadržava ili neznatno proširuje semantičko polje. Leksik se najčešće se proširuje atribucijama, pa tako *studia* iz izvornika postaje *facta inclyta*. U Ferićevoj stilizaciji također možemo primijetiti antički model koji je evidentan u tvorbi antroponima pomoću sifiksa *-idae* (npr. *Isacidae*). aludirajući na rimske autore.³²

Sl. 3. Metrička shema druge asklepijadske strofe

Drugi je dio toga psalma Ferić parafrazirao u latinskim heksametrima. Izvorni tekst psalma ponovno je znatno proširen uz pomoć figure perifraze ili opisivanja. Kao primjer navodimo dvadeset i osmi stih psalma, koji glasi:

*Dixit enim in corde suo: "Non movebor;
in generationem et generationem sine malo."*

Taj stih u Ferićevoj *Parafrazi* glasi:

*Hinc tacito haec temere secum sub corde volutat:
defluet aequali felix mihi vita tenore,
nec mea crudeles cerpent praecordia curae.*³³

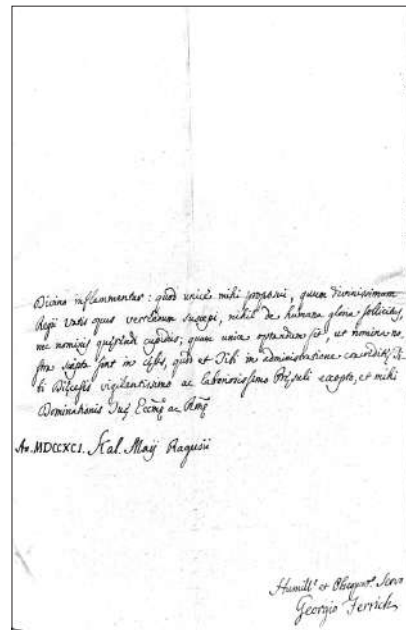
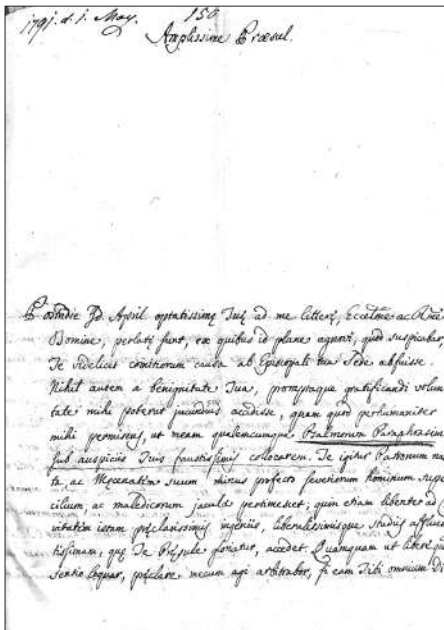
³¹ FERİĆ, *Paraphrasis psalmodum poetica*, 11.

³² Primjerice, u prvom stihu Lukrecijeva epa *De rerum natura* čitamo *Aeneadum genitrix, hominum divumque voluptas (...)*. Lucr. *De rer. nat.* 1.

³³ FERİĆ, *Paraphrasis psalmodum poetica*, 13.

Zaključak

Prvo Ferićevo cjelovito tiskano djelo *Paraphrasis psalorum poetica* objavljeno je 1791. godine u Dubrovniku, a Ferić ga posvećuje zagrebačkomu biskupu Maksimilijanu Vrhovcu. Iz njegovih pisama upućenih Vrhovcu evidentno je da je Ferić za svoje djelo htio mecenu sličnoga kulturnoga profila koji bi *Parafrazu* promovirao među zagrebačkim klerom. Iako je prema dostupnim izvorima jasno da je *Parafraza* dobro prihvaćena u Italiji, to nije bio slučaj u Dubrovniku i Dalmaciji. Iz analiziranih pisama upućenih Vrhovcu, može se iščitati da je Ferić u svojem mecenu htio pronaći i pomoć u raspačavanju knjiga na hrvatskom sjeveru. No, njezina ponajprije književna, a ne liturgijska namjena, kao i činjenica da se u Zagrebačkoj biskupiji radilo na priređivanju kajkavskoga prijevoda Biblije potencijalno je rezultiralo da je *Parafraza* završila na margini književnopovijesnih artikulacija. Neovisno o tome, njezina se vrijednost, osim u Ferićevoj vještini parafraziranja, očitovala i u kulturološkom kontekstu prožimanja antičke i biblijske tradicije.

Sl. 4a i 4b Dio autografa Ferićeva pisma M. Vrhovcu, NAZ, *Epistulae ad Episcopos*, vol. 111, n. 150

Prilog 1: Pisma Đura Ferića Maksimilijanu Vrhovcu

I. Dubrovnik, 1. svibnja 1791.

Amplisime Praesul.

postridie Id. April. optatissime Tuę ad me litterę, Eccel[entissi]me ac R[everendissi]me Domine, perlatę sunt, ex quibus id plane agnovi, quod suspicabar, Te videlicet comitorum causa ab Episcopali tua Sede abfuisse. Nihil autem a benignitate Tua, promptaque gratificandi voluntate mihi poterat jucundius accidisse, quam quod perhumaniter mihi permisit, ut meam qualemcumque Psalmorem Paraphrasim sub auspiciis Tuis faustissimis collocarem. Te igitur Patronum nacta; ac Męcentatem suum minus profecto severiorum hominum supercilium, ac maledicorum jacula pertimescet; quin etiam libenter ad Civitatem istam preclarissimis ingeniis, liberalissimisque studiis affluentissimam, quę Te Presule gloriatur, accedet. Quamquam ut libere quod sentio loquar, preclare mecum agi arbitror, si eam Tibi omnium Divinarum humanarumque rerum scientia instructissimo, Tuique similibus adprobari sentiam. Ab hoc igitur die eam debebis utpote jam Tuam (in Te enim omnia jura transtuli mea) benignius intueri, eique permittere, ubi ad Te venerit, ut in Sinu Tuo tranquille conquiescat. Non est autem tenuitatis meę pro tam grandi beneficio Tibi pares referre gratias: *apud memorem tamen stabit gratia facti*, Tuique Nominis, quoad vivam, suavissima recordatio animo adhęrebit meo.

Quod autem mihi preęcipis, ut impressionem accelerare studeam, totis viribus enitar, ut quamprimum Liber ad publicę lucis usuram veniat. Psalmi enim omnes jam excusi sunt. Cantica undecim imprimenda supersunt, Prefatio &c ad quę alacriter manum admovebo. Faxit D. O. M. ut qui hanc sacram Poesin lecturi sunt, si a via salutis aberrant, ad sanio rem frugem redeant; si boni, meliores fiant; omnesque demum amore Divino inflammetur: quod unice mihi proposui, quum divinissimum Regii Vatis opus vertendum suscepi, nihil de humana gloria sollicitus, nec nominis quęrendi cupidus; quum unice optandum sit, ut nomina nostra scripta sint in cęlis, quod et Tibi in administratione conceditę Tibi Dięcesis vigilantissimo ac laborissimo Preşuli exopto, et mihi Dominationis Tuę Ecc[elentissi]me ac R[everendissi]me

Anno MDCCXCI. Kalendis Maij Ragusii

Humillimo et Obsequentissimo Servo

Georgio Ferrich

(*NAZ, Epistolae ad Episcopos vol. III, n. 150*)

II. Dubrovnik, 7. listopada 1791.

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Minime mihi fuit integrum ante hoc tempus expectationi tuę satisfacere, Praesul amplissime: lente enim opus in lucem prodibat, aliis etiam per id tempus operam suam praestante Typographo. Meam igitur Tibi mitto Praphrasim, quam ut patienter legas, quum Tibi per gravissimas Praesulatus tui curas, occupationesque licebit, postulo. Siquid autem minus apte a me versum, virgaque censoria dignum in meis invenies carminibus, id unice mea-

rum virium imbecillitati tribuas velim. Memineris tamen homines humano more, hoc est minus perfecte scribere, nullumque esse lucubrationis genus, quod omnibus sit numeris absolutum. Hinc non iis maculis equus lector offendendus est, quas (ut cum Horatio loquar) aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura. Utinam ex hoc genere sint defectus, quos in hac Paraphrasi deprehenderis! Quaecumque tamen hoc opus est, si modo Tu grato libentique animo suscipias, labores omnes quos in hoc opere condendo exhantlavi, bene insumptos arbitrabor, tuęque approbationis oraculum magno mihi erit solatio. Quod superest in tuam me clientelam committo, Tibique sacras manus deosculor.

Dominationis Tuę Illustrissimę ac Reverendissimę
Ragusii Nonis Octobris MDCCXCI

Obsequentissimus ac Studiosissimus Servus

Georgius Ferrich manu propria.

(*NAZ, Epistolae ad Episcopos vol. III, n. 173.*)

III. Dubrovnik, 1. kolovoza 1792.

Illustrissime, ac Reverendissime Praesul.

Vehementer litteris Dominationis Tuae Illustris[sima]e ac Reverendis[sima]e recreatus sum, ex quibus intellexi, meam Poeticam Psalmorum Paraphrasim, quam tibi dicatam esse volui, magnopere abs Te laudatam ac probatam fuisse. Nihil sane praeclarius aut jucundius mihi accidere potuit iudicio tanti Praesulis, omni doctrina atque eruditione praestantissimi, qui me adhuc de meo Opere timentem suo suffragio confirmavit. Quapropter cum habeam tam gravem laborum meorum testem, demisso animo rogo Dominationem tuam Illustrissimam ac Reverendissimam, ut, proxima tua in omnes istius Urbis et Provinciae Ordines auctoritate, rem meam promovere velis, quatenus aliqua Codicum portio presentibus nummis, vel dilato pretio vendi possit. Eos enim Itali et Dalmatę frequenter requirunt: sed, ut verum fatear, exiquo auctoris emolumento. Hujus quidem Operis praecipuum decus est amplissima Nominis Tui dignitas, et tutela, in quam ego me recepi, ut censores meorum Carminum mihi sint Tua gratia et patrocinio equiores. Interea omnia mea studia ac officia in Te singulariter colendo, Tuisque praeclarissimis meritis celebrandis, perpetuo conferam, Tibique Sacras manus obsequentissime deosculans ad tuos me nutus subjicio.

Dominationis Tuę Illustrissimę ac Reverendissimę
Kalendis Augusti MDCCXCII Ragusii

Humillimus, atque Addictissimus Servus

Georgius Ferrich m. pp.

(*NAZ, Epistolae ad Episcopos vol. III, n. 19.*)

IV. Dubrovnik, 15. svibnja 1793.

Illustrissime ac Reverendissime Domine

Vehementer litteris Dominationis Tuae Illustrissimae ac Reverendissimae recreatus sum, ex quibus intellexi, meam Poeticam Psalmorum Paraphrasim, qualiscumque illa sit, abs Te æquo animo exceptam fuisse. Nihil sane praeclarius, aut jucundius mihi accidere potuit iudicio tanti Praesulis omni doctrina atque eruditione praestantissimi, qui me adhuc de meo Opere timentem suo suffragio confirmavit. Quapropter cum habeam tam gravem laborum meorum testem, demisso animo rogo Dominationem tuam Illmam ac Remam, ut pro maxima tua in omnes istius Urbis et Provincię Ordines auctoritate rem meam promovere velis, quatenus ea, quę tibi videbitur, Codicum portio praesentibus nummis, vel dilato pretio vendi possit. Apud me extant plusquam bis centum Exemplaria. Si hoc in negotio operam mihi tuam benigne exhibere dignaberis (quod ab humanitate tua me percepturum confido, cum ipse, si in quo opera aut subsidio tuo eguissem ut tibi significem, mihi auctor extiteris) magno sane id rebus meis adjumento erit futurum. Mei autem operis præcipuum decus est Nominis tui dignitas et tutela, in quam ego me recepi, ut censores meorum carminum mihi sint tua gratia et patrocinio aequiores. Interea omnia mea studia ac officia in te colendo, et praeclarissimis Dominationis Tuę Illustrissimę ac Reverendissimę meritis celebrandis perpetuo conferam, cujus Sacras manus obsequentissime deosculor.

Dominationis Tuę Illustrissimę ac Reverendissimę

Ragusii Idibus Maij MDCCXCIII.

Humillimus atque Addictissimus Servus

Georgius Ferrich m. p.

(*NAZ, Epistulae ad Episcopos vol. 112, n. 140*)

Prilog 2: Posveta Maksimilijanu Vrhovcu (s latinskoga preveo: Petar Ušković Croata)

Presvjetlomu i prečasnemu gospodinu

Maksimilijanu Vrhovcu

zagrebačkomu biskupu

opatu sv. Marije u Topuskom, velikomu i nasljednomu županu Brezničke županije

itd. itd. itd.

Đuro Ferić Dubrovčanin

želi sreću

Nakon što sam odlučio učiniti javnom ovu *Parafrazu psalama*, htio sam joj pronaći nekog zaštitnika koji bi ju vlašću podupro i dostojanstvom zaštitio. Naime, budući da se čitav govor u Psalmima odnosi na Boga kao vrhovnoga stvoritelja svih stvari, na njegovu moć, providnost i na druge vlastitosti božanske naravi, te na zakon koji je ljudima predan od Boga o nasljedovanju krijeposti i izbjegavanju grijeha, i na koji, kad je riječ o vječnoj

sreći čovjeka, sve treba usmjeriti. Budući da sam, prema vlastitim sposobnostima, prepjevao ove tako različite teme u pjesmama različitih formi kako bi bile su skladu sa svetim tekstom, naravno da sam htio da onaj Mecena kojeg pridružim djelu bude vrlo vješt u teološkim naukama te ljubitelj i štovatelj lijepih umijeća. Vrlo me raduje, što sam u tebi, preuzvišeni Biskupe, pronašao te obje osobine. Ti si u Bologni, koja po brojnim studijima i izobiljem darovitih talenata prednjači pred drugim gradovima Italije, tako ustrajno bavio teologijom, da si na tom fakultetu s pravom i zaslužno stekao licencijat, te si ubrzo na Zagrebačkoj akademiji bio izabran za izvanrednog profesora kako bi drugima predavao iste discipline. Studenti Zagrebačkoga kolegija dobro znaju koliko si se, već od najranije dobi, počeo isticati u onim znanostima koje nazivamo humanističkima, da si među alumne predložen od znamenitoga gradskoga vijeća koje u ovakvim izborima, poglavito kod mladića obično promatra talent koji je povezan s kršćanskom pobožnošću. No, ti si im podastro dvostruko bolje dokaze nauke i talenta, jer si postavljen za prefekta u Sjemeništu gdje ti je kroz dvije godine povjereno poučavati govorništvu mlađe klerike. Svoje si slušatelje upućivao u svaku vrstu erudicije i književnosti, prenoseći im izvore čvrste elokvencije koja se nalazi kod Demostena i Tulija, i pokazujući im kraći put prema Parnasu. Zbog toga se i dogodilo da si mnoge od njih učinio sebi sličnima, to jest, izvršnim govornicima, jer su te često slušali kako profinjeno, ozbiljno i urešeno raspravljaš o svim pitanjima. Stoga, ako je ovo djelo trebalo nekomu posvetiti i povjeriti nečijoj zaštiti, onda si taj bez sumnje bio ti, koji si pobijedio sve koji su sada na glasu po uglađenom latinitetu i koji lako možeš prosuditi ako je nešto ispravno napisano prema normi pisaca zlatnoga doba, iako se ja ne nadam da sam njihovu (napose u ovo vrijeme kada su u cijelom svijetu vrlo rijetki ljubitelji latinskoga jezika) dostigao, ali ipak sam ju nastojao slijediti. Vidio si, preuzvišeni Biskupe, koji me je razlog potaknuo da ovu pjesničku *Parafrazu psalama* smjestim pod tvoje sretno pokroviteljstvo. Sada poredak govora i zakon jednakosti traži da na ovom mjestu pred oči čitatelja stavim čitav niz drugih stvari koje si izvršno učinio. Ali ako to budem učinio, bojim se da ne povrijedim tvoju skromnost, koja je prva i posebna među svim krjepostima kojima si obdaren. Što bih uistinu mogao reći o tebi, a da to već drugi nisu rekli? Što mogu iznijeti a da to već svima nije poznato? Koliko je onih koji ne znaju da si ti u najprije Zagrebu, dok si vršio službu kanonika i apostolskoga protonotara, od cara Josipa II. bio izabran za generalnog rektora Kolegija jer je opazio da si obdaren nevjerojatnom znatiželjom i mudrošću? I dočim si pokazao sjajne znakove vještine upravljanja, isti te je imenovao ravnateljem znamenitoga Teološkoga fakulteta u Pešti i prisjednikom uzvišenoga Carsko-kraljevskoga povjerenstva za studije, a u toj si službi toliko pridobio carevu pozornost zbog onoga tebi uređenoga načina ophođenja sa svim ljudima, da si nakon smrti najodličnijega zagrebačkoga biskupa Josipa Galjufa odmah bio objavljen kao njegov nasljednik. Što misliš koliko će ti ovo ozbiljno carevo mišljenje o tebi, a on je uvijek bio najobjektivniji procjenitelj istinske krjeposti, donijeti pohvalu, tebi koji si po dobi vrlo mlad te si najmlađi među kanonicima uzletio na najviši stupanj crkvene časti? Utvrđen na ovoj, da se tako izrazim, najuzvišenijoj osmatračnici časti, kakvom budnošću brineš o stadi koje ti je povjereno, kakvom ustrajnošću nastojiš promicati nauk svetih disciplina u tomu kleru, to nije moje da govorim. O tomu naime govore sami svesci i svete knjige, većim dijelom već prevedene na jezik našega naroda za čiju si promičbu preuzeo brigu. Otuda se i zbililo da se dobar glas, ugled i širina tvojega imena ne zadržavaju

samo među granicama Austrijskoga Carstva, nego su poput rijeka, šire rasprostranjene, jer se tokom šire i rastu te do nas dolaze. Doista, kad bih htio pojedinačno spomenuti sve što si poduzeo prije stjecanja biskupske službe i kao biskup, napisao bih o Tebi takav govor, kojemu bi bilo teško pronaći svršetak. No, sada ću završiti i zamoliti Te da se drage volje udostojiš prihvatiti ovo svjedočanstvo moje poslušnosti Tebi, za koje se čini da izvrsno pristaje tvojoj veličini. Što se mene tiče, zahvalno priznajem kako Ti mnogo dugujem i da ću Ti i nadalje rado dugovati tako da Ti nikad ne požališ nad svojim dobročinstvima prema meni. Preostaje da onom uobičajenom dobrotom kojom prihvaćaš knjižicu, primiš i njezina autora u svoju zaštitu, što te žarko molim. Zbogom!

U Dubrovniku 1. srpnja 1791.

Prilog 3: Predgovor *Parafraze psalama* (s latinskoga preveo: Petar Ušković Croatia)

Predgovor čitatelju

Možda će se netko čuditi zašto sam se, nakon tolikih odličnih muževa koji su u pjesničkoj parafrazi prepjevali psalme, također i ja uhvatio prikloniti istoj Sparti, koji se niti talentom niti pjesničkim sposobnostima ne mogu uspoređivati s onima koji su se hvalevrijedno oznojili na tomu polju. Nadam li se boljemu uspjehu? Nadam li se da ću nakon njih donijeti nešto razrađenije ili savršenije u toj vrsti? Dakako da ne. Stoga ću ukratko objasniti koji je bila svrha ovoga mojeg poduhvata. Kada sam prije nekoliko godina jednomu vrlo učenomu mužu³⁴ u ovoj našoj domovini i k tomu vrlo načitanomu, pokazao neke pjesničke radove i među njima Davidove Psalme koje sam prepjevao u heksametre, on me je, budući da je sklon pobožnosti, počeo poticati da se uhvatim prijevoda cijele knjige Psalama. Odlučio sam mu rado udovoljiti da se ne bih slučajno ulijenio od dokolice, od koje priznajem da sam uvijek zazirao, te sam, ostavivši po strani drugo pisanje, žustro prionuo na posao i priveo ga kraju. I kada sam povremeno nešto od toga, što sam bio sastavio, nerado čitao nekim probranim prijateljima koji imaju snažnu moć prosudbe i vješti su u pjesništvu, oni su me, obradovani takvim svetim pjesmama, zamolili da ih javno objavim. Budući da sam znao kako je posao izdavanja djela iznimno opasan jer to znači podvrći ga javnomu sudu, a napose u ovo vrijeme koje ne trpi ništa osrednje i koje sramoti prosječne pjesnike, smatrao sam da nije posve sigurno udovoljiti njihovu mišljenju. Mjerim se vlastitom mjerom i dobro znam kako je u kući nedostatan namještaj. Stoga sam 1786. godine pisao slavnomu

³⁴ To je Dubrovčanin Frano Stay, brat Benediktov i Krstin, čija su imena dobro poznata svakomu tko je učen. Jedan je najuglađenijim stihovima, u kojima se može prepoznati oživljenoga Lukrecija, prikazao najprije kartezijansku, a potom i Newtonovu filozofiju. Drugi je za oba ta djela napisao bratu pjesniku uvodna pisma, koja se objektivno čine dostojnima zlatnoga vijeka rimske književnosti i njegov će dosad neobjavljeni uglađen *Dijalog o didaktičnom pjesništvu* biti tiskan uz djelo o Newtonovoj filozofiji, koje se sada tiska u Rimu, te svi učenjaci željno iščekuju da se cjelovito i dovršeno s Boškovićevim bilješkama proširi. Na veliku štetu *književne republike* taj je muž umro u Rimu 1777. godine. A ovaj pak, koji mi je bio poticatelj da ovo djelo prepjevam u latinskim stihovima, također piše sjajne i elegantne stihove vodeći se svetim i moralnim temama, koje ljubitelji latinskoga pjesništva s pravom i zasluženo odobravaju.

mužu Benediktu Stayu, koji je živio u Rimu, i poslao mu svoju *Parafrazu* kako bih saznao što on sâm o njoj misli. On mi je ugladeno odgovorio otprilike ovako:

“Čim mi je u ruke stigla knjiga Psalama koju si prepjevao, odmah sam prionuo pažljivom čitanju kako bih ti izrekao svoju prosudbu, što si od mene i tražio. Dok sam na tomu radio, drugi i zahtjevni poslovi spriječili su da ti moje pismo bude poslano prije ovoga dana. Svejedno znaj da imam pravedan razlog da ti čestitam na spomenutoj Parafrazi, koja ti je po mojem sudu, uspjela i što se tiče pjesničkog izričaja i što se tiče ispravnoga shvaćanja svetoga teksta te jasnoga izlaganja. Stihovi su sjajni i ugladjeni i dolikuju argumentu te u ispravnim dušama posvuda potiču pobožne osjećaje. Tim me više veseli jer znam koliko si prepreka morao proći i jedino tomu pripisujem poneke pogriješke koje ipak uopće ne narušavaju djelo (nakon što ih je nabrojao nastavlja ovako). No, vidim da njihov uzrok nužno treba pripisati heksametu koji si postojano zadržao u svim Psalmima. U njima se radilo o lirskom pjesništvu, štoviše više negoli lirskom, dakako o proročkom. Pojedini psalmi, kojih ima u tolikom broju, znače isto toliko kratkih pjesama, to jest himana, od kojih je svaki sam i nije ovisan o drugomu. Stoga se činilo da sama raznolikost argumenata traži raznolikost metričkih shema koje bi omogućile prostor onim neočekivanim pokretima Proroka, kojima obiluje takva vrsta pjesme, i tim više, jer će se čestom izmjenom shema izbjeći ona monotonija koja je povezana bilo s posve istim, bilo vrlo bliskim rečenicama kakve najčešće dolaze u Psalmima te s vremenom stvaraju dosadu čitateljima. I uistinu, gotovo su svi parafrazatori Psalama, kojih je mnogo, smatrali da trebaju tako postupati, i čineći tako imali su više-manje dobre rezultate. Ako bi htio napraviti eksperiment i krenuo prepjevavati neki Psalm u pjesmu, bilo alkejsku, bilo sappičku, bilo jedanaesterac itd. siguran sam (osim što slobodno možeš koristiti toliko prikladnih riječi koje heksametar odbacuje zbog stalnog rasporeda daktila i spondeja, te bi prorokovim riječima mogao dati vlastitu snagu i dostojanstvo govora) kažem, siguran sam da će tvojoj Parafrazi biti dodano mnogo vrijednosti i uresa radi jedinstvene harmonične raznolikosti, i te će izmjene pjesama same biti dovoljne da se čitatelj privuče na dulji nastavak ovog ugodnoga čitanja. Ne dvojim da ćeš dobronamjerno i objektivno primiti ovaj moj sud, ili radije želju i nastojanje da tvoj rad, koji sigurno zaslužuje pohvalu, donese i postigne onu vrijednost koju zaslužuje itd.”

Nakon što sam pročitao pismo i pažljivo odvagao ono što se u njemu nalazilo, ostao sam neodlučan i nisam znao kakvu bih odluku donio. Uočih da sam prethodnih godina uzeo mnogo posla, pa me novi posao toliko plašio i zbog drugog razloga, jer se ne sjećam da sam se ikad ili vrlo rijetko okušao u sastavljanju oda. No, kako je godina prošla, ohrabrio sam se i počeo sam preobličavati staro djelo, i da tako kažem, iznova kovati i graditi novu *Parafrazu* u koju sam, osim Horacijevih metara, umetnuo također i druge kojima su se koristili pjesnici i autori himana, ostavivši nekoliko Psalama u heksametu iz prethodne *Parafraze*, premda sam i njih također dosta izmijenio kako bi se djelo pojavilo kao posve novo. Ponovno sam ga poslao već hvaljenomu Benediktu Stayu da saznam njegovo mišljenje. On mi je odgovorio ovako:

“Kad mi je kasnije stigla nova Parafraza koju si ukrasio narušeno zdravlje nije mi dopustilo da odmah učinim prikladnu provjeru, što sam htio, pa ti nikako nisam mogao poslati brzi odgovor koji bi te zadovoljio. Sad pak, budući da sam ju pažljivo pročitao i smatram da o njoj mogu donijeti prikladno mišljenje, kažem da sam ovu novu Parafrazu

zatekao mnogo bolju negoli je bila ona prva, i to najviše zbog različitosti metara koje si upotrijebio jer se njome potpuno otklanja ono monotono jedinstvo stvari koje se uvijek jednako govore u Psalmima, ali i njihovim shemama, a to je prvu inačicu činilo neprikladnom. Zbog toga ti obilno čestitam i zbog toga što si se iznova uhvatio posla i srdačno ti čestitam što si ga sretno priveo kraju. Ako sam na nekim mjestima naišao na poneki problem i nejasnoću s obzirom na kvantitetu slogova (o tome me opominje), to me nije odviše zabrinjavalo jer sam siguran da ćeš načiniti daljnje ispravke kad nakon nekog vremena smireno prioneš poslu. Želim da mi oprostiš ako sam bio slobodniji, što činim samo radi toga kako bih ti pokazao svoju najbolju volju i želju da tvoja Parafraza dosegne ono najveće savršenstvo u tolikim i takvim, a nekad i nenadmašivim poteškoćama koje si ti skoro svuda pobijedio itd.“

Budući da sam shvatio da najiskusniji čovjek u tim stvarima odobrava moj trud, počeo sam ozbiljno razmišljati da «na nakovnju» ispravim sve što mi se manje sviđalo, i nisam propustio biti u tome marljiv i detaljan da se, koliko mi je dopuštala intelektualna snaga, napravi što savršenije. Na ovome će me mjestu netko možda prekinuti: Nije li nedavno Saverio Mattei³⁵ objavio Parafrazu lišivši je svih metričkih shema? Zašto se, stoga, patiš u istoj materiji? Priznajem da ona zauzima prvo mjesto među talijanskim parafrazama, ali još uvijek priželjkujemo latinsku inačicu koja bi joj bila jednaka, i možda ćemo ju dulje priželjkivati. Otuda mi se čini da onaj najslavniji među pjesnicima³⁶ nije preuveličavao nego rekao istinu, kad je o najvećoj poteškoći dobre parafraze ovako pjevao:

Tkogod se odvažio bude Jišajeve
pjesme prevesti latinskom lirom,
odvažuje se ponovno graditi oholi
toranj babilonske tvrđave.
Kao što Visla teče, pošto razdere izvore
izvire s vrhunaca poljskih Karpata,
isto je tako neiscrpan pjev
iz usta proroka Davida. itd.

Ipak se treba nadati i ne se posve obeshrabriti da će nakon mene netko drugi, čija pleća uzmognu ponijeti ovaj teret, dobiti poticaj da načini dostojne latinske pjesme onoga božanskoga pjesnika. Zato ne treba odbaciti marljivost onih koji svoje napore zasnivaju na temi koju su drugi već razradili. Ne vidim razlog zašto bi se talentima trebala postaviti granica i oduzeti sloboda i kako onomu tko bi htio svoju snagu iskušati s drugima to ne bi bilo dopušteno. Da su tako razmišljali Rajmund Kunić, moj sugrađanin, ili slavni Melchi-

³⁵ Saverio Mattei (1742. – 1795.) bio je talijanski književnik, glazbenik, pravnik i povjesničar glazbe. Glavno mu je djelo *I libri poetici della Bibbia tradotti dall'ebraico originale, ed adattati al gusto della poesia italiana* objavljeno u Napulju u tri sveska od 1766. do 1768.

³⁶ To je Maciej Kazimierz (latinizirano Mathias Casimierus Sarbivius), poljski isusovac, književnik i teoretičar književnosti (1595. – 1640.). studirao u Vilniusu i Braniewu, poučavao poetiku i retoriku.

orre Cesarotti,³⁷ niti bismo od onoga imali Homerovu Ilijadu na latinskome, niti od ovoga na talijanskome, a svaka je od njih sve ranije prijevode daleko nadmašila i zasjenila. Da se vratim na svoj prijedlog, koji je, kako je izvrsno primijetio kardinal Bellarmino na Calmetov poticaj navodi da su psalmi otajstveni i da se njihov smisao krije toliko duboko da nijedan napor nije suvišan, premda su mnogi radili na isti način. Njiva je i pusta i vrlo rodna da bi mogla trpjeti istovremeni rad mnogih žetelaca. Svatko ima svoj put i nakanu, a i Crkvi su oduvijek godili oni koji su prionuli tomu poslu, jer što više radnika bude poslala na tu njivu, mislit će da se ona bolje obrađuje. Sada si, ljubazni čitatelju, saznao razlog koji me je potaknuo na pisanje i pod zaštitom kojega muža sam odlučio objaviti ovo djelo. Preostaje da nešto kažem i o metodi koje sam se pridržavao u ovom izdanju. Slijedio sam tradiciju prihvaćenu kod Židova da se Psalterij dijeli na pet dijelova, pri čemu se nisam vodio njihovim mišljenjem da je bio podijeljen na taj način kao drugo Petoknjižje, nego se radije priklanam uz mišljenje onih koji ga smatraju tako strukturiranim da se samo vodi računa o čitateljima jer se učinjenom raspodjelom smanjuje dosadnost duge knjige. Na taj se način može potkrijepiti ona tvrdnja da svaka pojedina knjiga završava istim riječima, koje su Ezekijel ili Ezra ili veliki sudci svjesno dodali, i čijim je autoritetom definiran točan broj kanonskih knjiga. Uostalom, Psalterij je i kod Židova kao i kod kršćana jedinstvena knjiga iako je podijeljena na pet dijelova; i broj psalama je stotinu i pedeset, iako i kod jednih i kod drugih postoje nesuglasice oko njihova rasporeda. Ova razmimoilaženja nisu važna jer sam se ja držao numeracije u Vulgati gotovo uvijek bilježeći razlike u hebrejskom izdanju. Što se tiče mojega izlaganja, posvuda sam nastojao prenijeti isti smisao koji tekst donosi, i premda bi se ponegdje na prvi pogled moglo učiniti da sam bio slobodniji, onaj tko bude pažljivije pogledao uočiti će da sam rekao isto ono što kaže tekst, ili vrlo blisko tomu jer latinski jezik ima jedne zahtjeve, a hebrejski pak druge. Sitnice koje su dodane zbog ureda ili metričke sheme ništa ne narušavaju i ne dovode do promjene smisla, nego ga čak i pojašnjavaju. Tamo gdje sam više htio slijediti hebrejski tekst, njega sam u latinskom prijevodu dodao nakon pjesme. Kad god bi smisao Vulgate bio istovjetan hebrejskom tekstu, pa i s nekom neznatnom varijacijom, tu je ispušteno navođenje hebrejskoga izvornika, da ne radim ono što je već učinjeno. Na ovome mjestu trebalo bih nešto reći o hebrejskom pjesništvu, no jer je nešto o tomu zabilježeno uz Mojsijev kantik, reći ću samo ukratko. Svi se slažu oko toga da se hebrejskomu pjesništvu ne može zanijekati uzvišeni smisao i veličanstveni jezik bez kojega nema pravoga pjesništva budući da mu je poput utisnutoga znamenja i, prema Horaciju, poput glavnoga miraza, jer on pravim pjesnikom zove samo onoga čiji je um uzvišen i čija usta progovaraju velike stvari. Dakako da nitko ne niječe da su hebrejski pjesnici bili obdareni još većim božanskim nadahnućem kojim su pjevali i svoju su poeziju najviše posvetili u korist religije, što se može reći i o drugim narodima staroga vijeka. Grčko je pjesništvo već u samom početku bilo smatrano nečim svetim i božanskim jer su njihovi prvi pjesnici pjevali samo o pohvalama bogova i kraljeva, sve dok pomalo nisu, zaboravivši na svoje dostojanstvo, počeli pjevati o manje vrijednim, pa i opscenim temama. Osim uzvišenoga stila i napetoga i ozbiljnoga govora koji je vlastit

³⁷ Melchiorre Cesarotti (1730. – 1808.) bio je talijanski pisac, prevoditelj, jezikoslova i pjesnik. Predstavlja središnju figuru talijanskoga predromantizma. Postao je poznat po prijevodu Ossianovih pjesama (*Poesie di Ossian*, 1763.), kojim je snažno utjecao na talijanski predromantičarski stil.

hebrejskoj poeziji, u njoj se nalazi i druga blagodat u iskazivanju afekata duše. Naime, tako živahnim bojama se portretiraju žalost, radost, ogorčenje, bijes i drugi afekti, da ne postoji ništa slično što bi bilo jednako ili pak nadmašilo hebrejske uratke. Nadalje, smisao poezije ne može biti patetičan a da ne prikazuje brojne žestoke prizore, ljute izraze i česte usporedbe. Tako nije čudno što se u tako urešenom govoru ponekad pojavljuju odvažnije figure, nategnute metafore, hiperbole koje su vlastite istočnim narodima. Pojavljuju se i suprotnosti u izričaju, a sve to, ne samo jednom, može se uočiti i kod Pindara. Preostaje to da zaključim kako je hebrejsko pjesništvo vrlo bogato i rodno dobrim plodovima; grčko je ukrašenije cvjetovima i njegovanije, no ni hebrejske muze ne zvuče ružno i dosadno kako se neki ne libe nepromišljeno tvrditi.

SUMMARY

THE MANUSCRIPT CORRESPONDENCE BETWEEN ĐURO FERİĆ AND MAKSIMILIJAN VRHOVAC AND HIS PARAPHRASIS PSALMORUM POETICA (1791.)

The Dubrovnik Latinist Đuro Ferić (1739–1820) made his first appearance in literature with his work Paraphrasis psalorum poetica, published in Dubrovnik in 1791. In this work, following Horace's Latin metrical schemes, he produced a poetic paraphrase of the Psalms, dedicating it to Maksimilijan Vrhovac, Bishop of Zagreb, in the fourth year of his episcopal service. Ferić regarded Vrhovac as a patron of northern Croatia and hoped not only for his support of the work but also for his recommendation among the Zagreb clergy. The publication of the Paraphrasis was preceded by correspondence between Ferić and Vrhovac, preserved in the Archdiocesan Archives in Zagreb, where four of Ferić's letters from 1791 to 1793 are kept. These letters reveal that the printing of the work was delayed and that its distribution did not proceed according to plan. In the preface to the reader of the Paraphrasis, Ferić interpolates two letters confirming that, at the urging of Benedikt Stay, he composed the Psalms in various Horatian metrical schemes to make the work more engaging. In the margins, Ferić includes the basic psalm text according to the Vulgate, while the central part contains his paraphrase, which is generally longer than the original. In order to meet the requirements of Roman prosody and metrics, Ferić employed various stylistic figures and established himself as a skillful paraphrast, weaving numerous motifs from Roman literature into his work. Although the Paraphrasis did not achieve the expected popularity in northern Croatia, it has remained an important literary monument to the attempt at the synchronic homogenization of the Croatian lands.

KEY WORDS: *Đuro Ferić, Maksimilijan Vrhovac, Paraphrases of the Psalms, the Diocese of Zagreb, Dubrovnik Latin Poetry of the 18th and 19th Centuries*

Arhivska grada

- HR-NAZ-EPISTULAE AD EPISCOPOS vol. 111, n. 150: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Zagreb.
- HR-NAZ-EPISTULAE AD EPISCOPOS vol. 111, n. 173: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Zagreb.
- HR-NAZ-EPISTULAE AD EPISCOPOS vol. 112, n. 140: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Zagreb.
- HR-NAZ-EPISTULAE AD EPISCOPOS vol. 112, n. 19: Hrvatska, Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, Zagreb.

Popis literature

- BANIĆ PAJNIĆ, Erna – GIRARDI-KARŠULIN, Mihaela – GRGIĆ, Filip – SKUHALA KARASMAN, Ivana (ur.). *Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća* (3. svezak). Zagreb: Institut za filozofiju, 2015.
- Bibliotheca Italiana*, numero CCXXIII., Luglio. Milano: 1834.
- BLUME, Clemens – DREVES, Maria Guido. *Analecta hymnica medii aevi*. I. *Hymnographia Latini*. Leipzig: O. R. Reisland, 1907.
- BRATIČEVIĆ, Irena – LUPIS, Ivan. Litterary Collectors as Litterary Scribes: The Case of Đuro Ferić (1739–1820). *Poznańskie Studia Slawistyczne* 14 (2018.): 129–147.
- D' PUPPATI, Lorenzo. *Inni a Dio ti tutti tempi e delle principali nazioni antiche e moderne raccolti ed in parte tradotti ed illustrati. Parte moderna*. Castelfranco: Stabilimento Tipo-litografico di G. Longo, 1863.
- DEŽELIĆ, Velimir. *Maksimilijan Vrhovac*. Zagreb: Tisak C. Albrechta, 1904.
- FERIĆ, Đuro. *Paraphrasis psalmodum poetica auctore Georgio Ferrich Ragusino cui accedit altera in utriusque Testamenti Cantica cum annotationibus*. Dubrovnik: Tiskara Andrije Trevisana, 1971.
- GRUBOR, Đuro. Ferić “Ilir iz Dubrovnika” u Gajevoj “Danici ilirskoj” g. 1836. i Ivan Mažuranić. *Nastavni vjesnik* 17 (1909.) 10: 721–749.
- JEMBRIH, Alojz. “Vrhovčeva Biblija” – Je li joj se iznova u trag ušlo? *Kairos: Evandeoški teološki časopis* 6 (2012.) 1: 89–101.
- JEŽIĆ, Slavko. *Hrvatska književnost*. Zagreb: Naklada A. Velzek, 1944.
- KOLARIĆ, Juraj. Maksimilijan Vrhovac. U: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Ur. Franko Mirošević. Zagreb: Školska knjiga, 1995., 427–445.
- MARTINOVIĆ, Ivica. Poezija Rajmunda Kunića u rukopisnom zborniku hrvatskih latinista iz knjižnice bruce Stulli. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 34 (1996.): 49–71.
- Parafraze del salmo “Coeli enarrant gloriam Dei” e dei sette penitenziali*. Napoli: Tipografia nella Pietà de Turchini, 1828.

- PAVLIČEVIĆ, Dragutin. Biskup Vrhovac kao preteča hrvatskoga narodnog preporoda. U: *Maksimilijan Vrhovac (1752. – 1827.) i njegovo djelo*. Ur. Alojz Jembrih. Donja Stubica: Kajakviana, 2006., 11–22.
- POSAVAC, Zlatko. *Hrvatska estetika. Povijesni pregled*. Zagreb: Naklada Jurčić, 2019.
- PURATIĆ, Željko. *Đorđe Ferić (život i djelo)*. Zagreb: SNL, 1982.
- PURATIĆ, Željko. Paraphrasis psalmodorum poetica. *Živa antika* 26 (1976.) 1: 193–212.
- SEFEROVIĆ, Relja. Kristofor Stay nad odrom Ivana Natalija Aletina u Dubrovniku. *Latina et Graeca* 2 (2006.) 9: 51–72.
- VRATOVIĆ, Vladimir. *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*. Zagreb: Biakova, 2011.